

PÅ TUR TIL DE MØNSKE STORSTENSGRAVE

Danmark er det europæiske land, der har den største mængde og tæthed af bevarede storstensgrave. På Møn har man kendskab til i alt 119 storstensgrave, hvoraf 38 er fredede i dag. Denne folder giver overblik over 10 storstensgrave, som er velbevarede, dokumenterede og offentligt tilgængelige (undtaget Råbydyssen). På turen vil du passere forbi en række høje som gemmer sig i landskabet. Husk, at ikke alle gravhøje er frit tilgængelige. Kun de, der er skiltet, må besøges! Det er en god idé at tage en lommelygte med på turen, og hvis vejret er til det kan det anbefales at spise frokost i det grønne ved en af højene. Nr. 2 af Møn Turistbureau's cykelture er tilrettelagt som spændende tur forbi de vestmønske storstensgrave. Cykelkortet med 7 turforslag kan købes på Møn Turistbureau. Her får du også en gratis skattejagt til de mønske oldtidsminder.

FORFÆDRENS LIV OG DØD – DYSSER OG JÆTTESTUER

I årtusinder har kæmpemæssige ismasser dækket Skandinavien og bl.a. dannet de gigantiske kridtophobninger i Møns Klint.

Omkring 15000 f.kr. begynder klimaet langsomt at blive varmere og isen

begynder at smelte og at trække sig nordpå. I det 13. årtusinde før vor tidsregning når de første jægere til hvad der nu er Skandinavien. Deres bytte var rensdyr og de dyr der overlevede de strenge frostgrader. Jagtredskaberne og menneskenes andre redskaber var lavet af flint eller ben. Og dermed begynder den første del af den danske jægerstenalder.

Med tiden og temperaturstigningen ændrer landet sig. Mange nye planter, buske og småtræer kommer til, moser opstår og småskove vokser

op, med tiden kommer her storskov. Dermed kommer også dyr af alle slags, og med dyrene kommer flere mennesker til – jagten er god, ligeså fiskeriet, så i løbet af jægerstenalderen bliver landet mere befolket. Betingelserne for varig bosætning er skabt.

Da man i slutningen af jægerstenalderen (ca. 4000 f. Kr.), hvor skoven p.g.a. det mildere klima havde overtaget landet helt, begynder at dyrke jorden, antager "danskerne" skikke og værdier, som mange europæiske bondestenalderfolk allerede er fælles om. En af disse skikke er at bygge grave af kæmpestore sten. Dem kender vi i dag som dysser og jættestuer.

Deres uforgængelighed bevises af, at vi selv efter mere end 5000 år stadig kan se dem i landskabet. På Vestmøn, især i Røddinge, ved Faneved Kirke og på Bogø ligger gode eksempler på øens rigdom af dysser og jættestuer tæt.

Udover dette hovedområde findes der også storstensgrave ved Neble (nær Stege) og ved Sømarke (nær Liselund Slot på Østmøn).

MØNS OLDTIDSMINDER

Dysser og jættestuer har altid været omgærede af mystik og fascination. Disse stenkamre, bygget for mere end 5000 år siden helt op til 20 tons, blev brugt til begravelse og offerhandlinger. Forhen forestillede man sig, at de måtte være bygget af jætter og ikke af mennesker, derfor blev de kaldt for jættestuer.

Denne tryksag er "Svanemærket".

Svanemærket er garantien for, at tryksagen gennem hele sin cyklus – fra råvare over produktion til færdig tryksag – er et genbrugsprodukt, der overholder en række miljøkrav.

Jættestuerne er kollektivgrave, der er benyttet gennem meget lange tidsrum. Sammen med menneskeknogler er fundet lerkar, flinteøkser, flinteknive, flinteildslagsten, ravperler og andre sager, som både kan opfattes som gravgaver og som ting, de døde har båret eller haft med sig på ligfærden. Flintens betydning som råmateriale er stor, især her på Møn, hvor flint var/ er let tilgængelig. Der ligger også grunden til den tætte bebyggelse i bondestenalderen, hvor man kun havde FLINT, som råmateriale.

De mønske storstensgrave blev opført i den såkaldte Bondestenalder, der strækker sig fra 4000-1800 f. Kr. De ældste er langdysserne, hvoraf de første blev opført til at overdække trækisterne. Senere kom runddysser til bisættelse af skeletter og jættestuer, som blev brugt til urner. Overgangene har været flydende og storstensgravene blev også brugt senere i bronzealderen, i kultiske sammenhæng. Se tidstabellen.

Ikke mindre end 119 storstensgrave kendes fra Møn og øen er dermed et af de områder i Danmark som har den tætteste koncentration af dysser og jættestuer. Denne folder fører til 10 af de mest kendte storstensgrave på Møn, som er forskellige i deres udseende, deres historie og de fund, man har gjort under forskellige udgravninger. Grøn Jægers Høj eller Grønsalen, Kong Asgers Høj og Klekkende Høj på Vestmøn, samt Jordehøj ved Stege og Sømarke - dyssen på Østmøn er gode eksempler på fuldstændig bevarede storstensgrave.

DYSSE

Navn på dansk megalith- eller storstensgrav fra yngre stenalder "Tragtebægerkultur". En dysse består af et gravkammer, omgivet af en række store randsten. Hvis stensætningen er rektangulær kaldes den for en langdysse og hvis den er rund kaldes det en runddysse. Runddysserne regnes af de fleste arkæologer for en mellemform lige før og samtidig med jættestuerne (4000 -1800 f.kr.)

JÆTTESTUE

Af folketroen tilskrevet jætter, deraf navnet. De ofte mere end mandslange kamre er omtrent rektangulære, opført af store bæresten med tag af flere dæksten og en lang stenbygget gang, der kan være lukket med en dørsten og en tærskelsten. Alle dele er indesluttet i en rund eller rektangulær jordhøj, indrammet af randsten. Ofte er gulvet dækket med ildskørnet flint. Jættestuerne er fællesgrave, benyttet igennem en længere periode, og kan rumme mange begravelse. To jættestuer i samme høj kaldes en dobbeltjættestue.

Denne folder er fremstillet med tilskud fra EU kommissionens InterReg IIIA program.

MØN TURISTBUREAU

Storegade 2, DK-4780 Stege

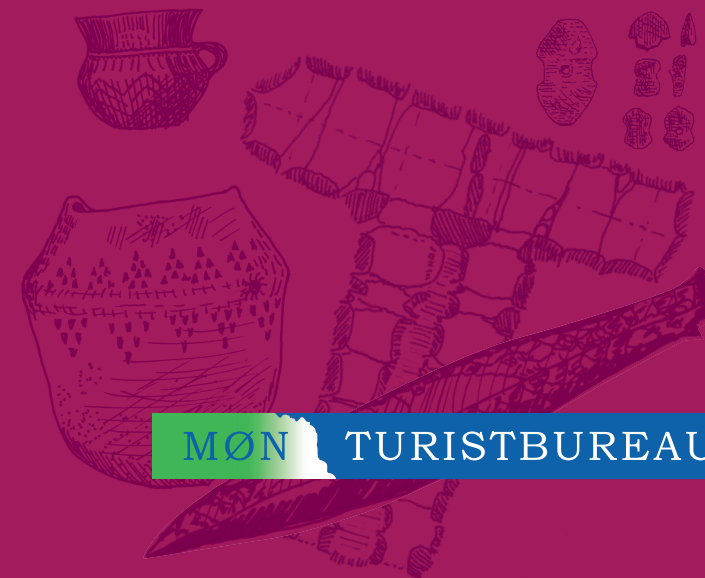
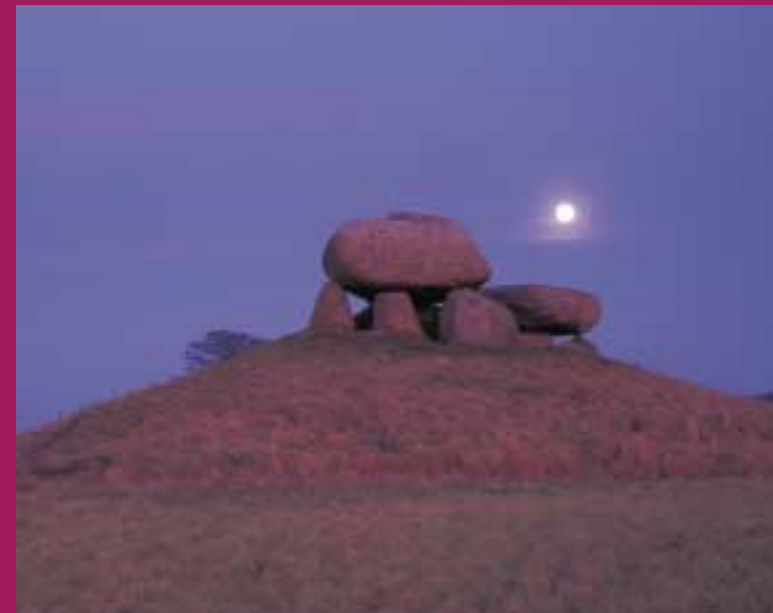
Telefon +45 55 86 04 00

Telefax +45 55 81 48 46

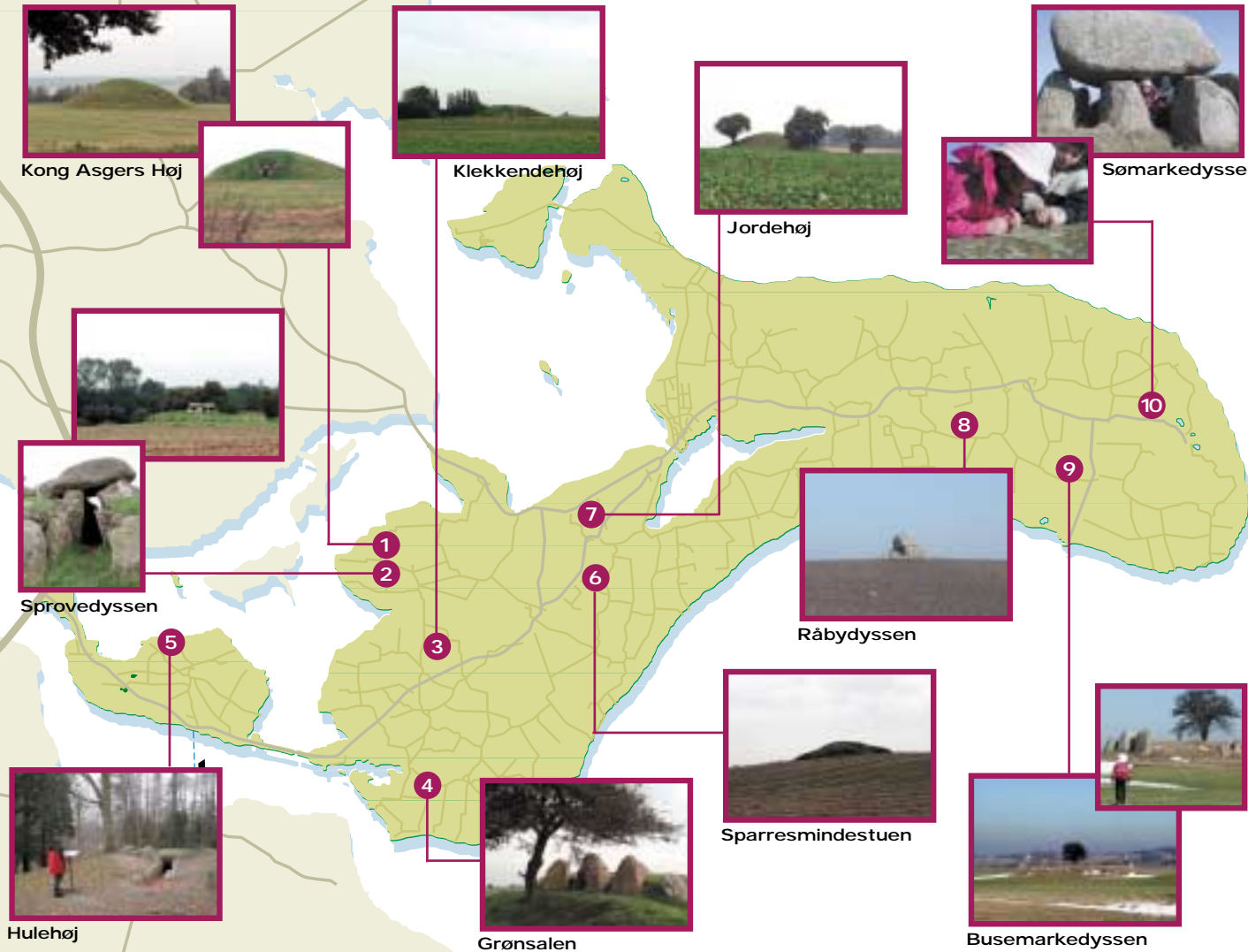
e-mail: moens.tourist@team-moen.dk

www.visitmoen.com

STORSTENSGRAVE PÅ MØN

MØN TURISTBUREAU

10 udvalgte mønske oldtidsminder - en spændende tidsrejse til flotte udflugtsmål

1. Kong Asgers Høj

1 km nordvest for Sprove på Vestmøn ligger på en bakketop med en pragtfuld udsigt, en af Danmarks største jættestuer. En 10 m lang gang med to par karmsten fører ind til et imponerende, 10 m langt, gravkammer. Ved udgravning i 1839 blev der fundet lerkar og en stridsøkse.

2. Sprovedysen

Runddysse ca. 100 m syd for Kong Asgers Høj. Gang og kammer ses tydeligt opbygget af storsten og små, flade mellemsten. Højen er omkranset af 35 store randsten. Restaureret af Nationalmuseet og Skov- og Naturstyrelsen.

3. Klekkende Høj

Øst for vejen mellem Tostenæs og Røddinge ligger Møns eneste dobbelt-jættestue. En lang gang fører ind til det 9 m lange gravkammer, som er delt på midten af 2 store sten. Højen blev udgravet ca. 1797 "ved sprængning med krudt" af kammerherre A. de la Calmette på Marienborg. Fund af lerkar, flintøkser, dolke og ravperler, som i 1807 blev indleveret til det nyåbnede Nationalmuseum. Restaureret af Nationalmuseet i 1987 og 2002.

4. Grønjægers Høj eller Grønsalen

500 m syd for Fanebjerg Kirke ligger en af Danmarks største og bedst bevarede langdysser. 102 m lang, 13 m bred og 2 meter høj, helt omsat med store randsten og med 3 mindre stenkister, den ene under en kæmpestor lys dæksten. Ifølge sagn var Grønjæger hersker over denne del af Møn. Hans kone hed Fane - deraf navnene Grønsund og Fanebjerg.

5. Hulehøj på Bogø

I Østerskov på Bogø findes en stor velbevaret og let tilgængelig jættestue overfor skovpavillonen. Gangen er 5,5 m lang, gravkammeret 6,3 m langt - læg mærke til karm- og tærskelsten i gangen.

6. Sparresmindestuen

Smuk jættestuehøj nordøst for Ny Æbelnæs, med adgang fra Sparresmindevej. En 7 m lang gang fører ind til det 10 m lange gravkammer, som kun en ræv kan klemme sig ind.

7. Jordehøj

Meget smuk og velbevaret jættestue, beliggende mellem Neble og Stege med adgang fra Pejdervej. En 8 m lang gang fører ind til et stort, 10 m langt kammer. I 1836 blev kammeret udgravet af købmand Hage fra Stege, som fandt 6-8 skeletter, fine flinteredskaber, smukke lerkar og ravperler. Alt blev afleveret til Nationalmuseet, som restaurerede højen i 1988.

8. Stendysse ved Råby

Højt på en mark vest for Råbymagle er et rigtig landmærke. Oprindeligt har det været en langdysse med 2 rækker sten rundt om højen. I dag er kun bæresten og den kæmpestore dæksten tilbage.

9. Busemarkedyssen eller Skaglevaddysen

I lavningen mellem Råby og Busemarke ses nord for Sdr. Landevej en langdysse med 3 imponerende store sten i den vestlige ende. Dyssen er 26 m lang og 8 m bred med et lille gravkammer på midten. I det sydøstlige hjørne findes en liggende sten med skåltegn fra bronzealder. Adgang fra Sdr. Landevej. (Skaglevad= vadestedet hvor vandet når til skaglerne).

10. Sømarkedysen

På Stendyssevej øst for Sømärke ligger Møns bedst kendte dysse. Højt på en bakke med pragtfuld udsigt ligger et fritstående stort dyssekammer med en kort gang. Dyssen er bygget af 7 bæresten og en stor dæksten. Dækstenen over gangen er berømt for dens 180 skåltegn fra bronzealderen, som viser, at dyssen har været helligstet gennem flere tusinde år.

SEN GLACIAL (Palæolitikum) Rensdyrtid	ÆLDRE STENALDER (Mesolitikum) Jægerstenalder	YNGRE STENALDER (Neolitikum) Bondestenalder	BRONCEALDEREN	JERNALDER	VIKINGETID
13000 - 9000 f.Kr.	9000 - 4000 f.Kr.	4000 - 1800 f.Kr.	1800 - 500 f.Kr.	500 f.Kr. - 750 e.Kr.	750 - 1050 e.Kr.
Fra tundra til småskov. Tidlige jægernomader. Få fund i Danmark af bearbejdet flint.	Landet er skovdækket. Jægere/ fiskere, der bor i sæsonhytter. Flint- og benredskaber til jagt og fiskeri.	Storstensgrave. Bofaste grupper på dyrket land med husdyrhold. Handel med flint og rav.	Metal kommer i landet sydfra. Bronze og guld forarbejdes.	Boplads bliver smålandsbyer. Handel v. stormænd. Jern bruges alment til redskaber og våben.	Danmark samles. De mønske landsbyer ligger fast. Stor trafik mellem Møn og det sydøstlige udland.
Ahrensburg - kultur Bromme - kultur Hamburg - kultur	Maglemose - kultur Kongemose - kultur Ertebølle - kultur	Tragtbæger - kultur. Stengrave- og flintdolktid.	På Møn genbrug af gravhøje til urner. Kultiske skåltegn.	Mønske fund fra Rom og Grækenland.	Vikingeskat på Møn.